

визнав, цілковито і остаточно їх засуджую. Прошу прийняти до уваги, що ті помилки були випадковими і виключеннями з постійного твердого простування радянською лінією, а також і те, що ці ухили мої від правдивої радянської лінії сталися скільки років тому назад, припинилися і не продовжувалися.

Прошу Уряд, Представництво РадВлади зняти з мене мої провини і дати змогу заглибити їх творчою працею. Бажаю одного — зі всією рішучістю неухильно йти правдивою лінією радянської державности і з оновленою енергією воздати сили свої на добро РадВладі, на велике комуністичне будівництво Україн[ської] Радян[ської] Соц[іалістичної] Республіки в Спільці Рад[янських] Соц[іалістичних] Республік.

Володимир Чехівський

*ГДА СБ України, ф. 6, спр. № 67098-ФП, т. 45, арк. 57–67.
Оригінал. Рукопис олівцем.*

Примітки:

[1] Володимир Чехівський був заарештований 17 січня 1921 р. згідно ордеру № 253, виданим «Подольской Губернской Чрезвычайной Комиссией по борьбе с контр-революцией, спекуляцией и преступлением по должности» (ГДА СБ України, спр. 69270-ФП, арк. 1). В протоколі допиту від 21 січня 1921 року записано з його слів: «Принадлежность к украинской Коммунистической партии в настоящее время находится в неопределенном положении вследствие устно заявленного мною несогласия с программой партии в религиозном вопросе» (ГДА СБ України, ф. 6, спр. 69270-ФП, арк. 4 зв).

№ 126

Протокол допиту Чехівського Володимира від 7 серпня 1929 р.

1929 року, 7 серпня, я, нижче підписаний, показав:

Моя церковна діяльність, що виявилась в відношеннях до РадВлади, та її обставини такі: праця моя в церкві викликана була моєю вірою, моєю релігійністю, що ще з дитинства і юнацтва живе в мені. Працюючи над історією церкви, досліджуючи відносини між царською буржуазною державою і церквою, я побачив ще студентом, що буржуазна царська влада зловживає християнство, церкву, що вона ложно авторитетом християнства піддержувала кріпацтво, пізніше через церковні органи, синоди і т. д., боролась проти вільного робітничого руху, що через церкву провадилось і виправдання і здійснення націоналістичних змагань, національного поневолення. З того часу я став на боротьбу за те, щоб церква не була органом ні соціального, класового поневолення, ні національного, ні індивідуального гноблення або експло-

атування. Проповідувати я почав з 1896 р. За царської влади я міг працювати лише уривками: проводив свої ідеї серед близького оточення. Ставши соціалістом в 1897 р., я поєднав соціальну визвольну боротьбу з боротьбою за визволення церкви від використання її пануючими гнобительськими верствами їх метою, ствердження панування.

Під час революційної боротьби я приймав участь і в визвольній боротьбі церковній. В 1918 р. виступав на церковних зібраннях з лозунгом: церкву визволити від використання її буржуазними верствами для ствердження ними їх панування. Прийнявши участь в визвольній боротьбі української церкви ще 1918 р., я виступив на соборі 1921 р. з рядом внесень, щоб не допустити Україн[ську] церкву до старого шляху служіння інтересам пануючих верств, інтересам націоналістичним. Мої внесення дали цілий розділ правил Собору 1921 р. Правила забороняють вживання церковного діла на яку-будь форму гноблення чи експлоатації, як соціальної, так і національної, так і індивідуальної, забороняють підогревання націоналістичних настроїв з метою повернення буржуазної влади, обстоюють за братерством націй, за єдність церковів проти національної ворожнечі, виключности.

В 1922–24 рр. я виробив «Прилюдну Заяву», що її було стверджено на Великих Зборах Всеукр[аїнської] Ради. «Прилюдна Заява» недвозначно виявляє повну супротивність всяким формам буржуазної експлоатації і гнобительства через церкву і в церкві і повне сприяння розвитку і життя Робітничої Держави Рад в її змаганнях за визволення соціальне, національне та індивідуальне. Таке було у мене ставлення до РадВлади і в моїх промовах церковних, і в організаційній церковній праці. Через те помилковий в тактиці крок нагадування про право молитви і за преступника, за Петлюру, залишається, лише випадковою помилкою, коли весь час і вся система моєї праці в церкві скерована була лише на повну лойяльність і доброзичливість до РадВлади. Серед церковного громадянства стрівалися й інші погляди ніж ті, що захищав я в ставленні до робітничої держави; ті інші погляди були більш в стані настроїв націоналістичних, що ширились часом невідомо. Але націоналістичний ухил ясно виявився в Харківському церковному громадянстві. Один з тамошніх церковних діячів ДОЛЕНКО дивився на церкву іменно з націоналістичного боку і через те гадав, що україн[ська] церква повинна мати пріоритет від Держави на Україні. Слабша цей ухил виявлявся в розмовах ЩЕРБАНЕНКА, ЛЕЩЕНКА¹.

З цим ухилом я вів боротьбу, коли він виявлявся в тих чи інших виступах на церковних зібраннях.

¹ Це речення дописано над рядком рукою Чеховського, а також він ще раз підтвердив це дописом в кінці сторінки.

1925 р. я виробив тези на всесвітню християнську конференцію в Стокгольмі. Тези — дають відповідь на основні питання відносин між церквою й громадським державним життям у світі. Тези викривають неправди сучасного буржуазного світогляду, націоналізму, пацифізму ліги націй¹ в справі війни, в національним питанні і т. ін. з боку церковного погляду Тези йдуть проти сучасних заходів в закордонному церковному житті знов вжити церкву як знаряддя боротьби за зміцнення світового буржуазного панування проти світового робітничого визвольного руху. Ці тези, я певен, єдині на увесь світ і в Стокгольмі подібних других не було. Вони були синтезом і соціально-визвольної і церковно-визвольної боротьби. Вони характеризують дійсно моє ставлення до робітничої справи до РадВлади.

З 1925 р. Всеукраїнська] Пр[авославна] Ц[ерковна] Рада та її керівники виявили неправдивий ухил в своїх відносинах до РадВлади. Я скільки раз, як рядовий член церкви бачучи їх ухил, попереджав від нього. Попередження не мало успіху і ухил ВПЦР привів її до закриття 1926 р. Всі події тодішні виявлені в справах ВПЦР, Народа Всеукраїнська УАПЦ 3 вересня 1926 р., потім Покрівські Збори 1926 р. а далі Собор 1927 р., виявили ряд нецерковних ухилів від правдивої церковної лінії і осудили ті ухили: я теж виступав проти всіх ухилів за сувору суто-церковну лінію.

В 1928 р. Всеукраїнська] Прав[ославна] Ц[ерковна] Рада заборонила мені роботу в церкві, бо в час мого головування в Пар[афіяльній] Соф[ійській] Раді було розпущено від Адм[іністративного] Від[ілу] і пар[афіяльну] раду і 50[ятидесят]ку, за те, що 1) під час похорону М. ЗАГРНЬОЇ, письменниці, допущено було демонстративний вінок, 2) що робилися збори на висланця ГОРДОВСЬКОГО, 3) що були нелегальні гуртки сестрицтва, 4) що був нелегальний гурток любителів художніх співів і 5) припускались з кафедри Софії промови незаконного змісту. Я, як голова пар[афіяльної] ради, не брав участі в виконанні треби-похорону. Виконує требу причет, а умовляється і процесією керує титар (господар) як звичайно. Отже я лише перед самим розпуском пар[афіяльної] ради довідався про демонстративний вінок, хто його поклав не знаючи й досі.

ГОРДОВСЬКОГО П. було обрано за технічного робітника при Софіївському Соборі на Загальних Зборах Софіїв[ської] парафії в присутності представників ДержВлади і, до того, після позитивної відповіді представника, що тех[нічним] робітником при соборі Гордовський може бути, хоч обрання його на уповноваженого парафії було одведено. При висланню Гордовського йому ще не додано було всієї допомоги за час його роботи. Не додано було одночасно допомоги й іншим службовцям собору. На загальну допомогу службовцям і провадився збір в соборі, окремого збору на Гордовського в соборі

¹ Так в тексті.

не було. Крім того, коли Гордовський виїзжав, до християнському обов'язку, а не з якоїсь іншої причини, я поділився з ГОРДОВСЬКИМ тим, що парахвіяне давали мені на прожиток, і передав ще йому трохи грошей, що через мене йому передав де-хто з парахвіян. Організації збору не було. До мого головування в пар[афіяльній] раді за років два на засіданні пар[афіяльної] ради член її БЛОКОНЬ вносив пропозицію утворити організацію сестрицтва, але йому було одмовлено на тій підставі, що перше треба ствердити статут, а потім творити організацію. Той же Білоконь в кінці 1927 р. приносив до Президії ВПЦР аголошення для вивішення в соборі Соф[ії] з підписом: гурток аматорів.

В той час не Президія ВПЦР вела парафіяльні справи, бо нова пар[афіяльна] рада ще не була стверджена. БЛОКОНЮ й тут було одмовлено на підставі того, що ніяких гуртків не може бути без ствердженого статуту. Більше він не піднімав справи про гурток. Промов в Софіївському соборі незаконного змісту я не знаю.

В особистих зносинах, розмовах, що бували при зустрічах з церковними діячами, я дотримувався тієї ж лінії своїх церковних поглядів, що і в загально-церковному житті ставився до РадВлади лояльно, доброзичливо. Критичні моменти мого ставлення до де-яких розпоряджень ДержУряду в церковних справах я подав в попередньому показанні-заяві, від 5-VIII 1929 р. Бували у мене як і я у них, члени ієрархії, члени ВПЦР, священники, члени Софіївськ[ого] причету, члени-парахвіяне. Крім звичайних питань з церковного життя: про стан церкви, парахвії, богослуження, потрібні удосконалення, органи церковні, їх роботу. Часами парахвіяне запитували мене про мою віру. В зв'язку з газетними статтями, де ставився мені докір за змішування в світогляді релігії з марксизмом, мене парахвіяне питали про мій світогляд. На це питання я відповідав скільки раз оповіданням про історію мого християнства і соціалізму, відмежовуючись від т.з. християнського соціалізму. Ці розмови велись досить довго. Після заборони мені праці в церкві від Президії ВПЦР 3-IX-1928 р., я вже не вів ніякої роботи в церкві. Отже, я як голова лише пар[афіяльної] ради, поніс відповідальність не за свої вчинки або наміри, а за оточення, за тих, хто всупереч моїм переконанням і моїй праці, допускав незаконні.

Моя діяльність в церкві проходила на виду у всіх: або на кафедрі, або у Всеукр[аїнській] Прав[ославній] Ц[ерковній] Раді, або в пар[афіяльній] раді. Поза церковними органами в якихсь інших органах коло церкви я не працював і таких не знаю. Я працював лише в легальних органах. Моє переконання, діло всього мого життя, — це очищення церкви від внесення в церкву прагнень панських буржуазних верств, їх експлоататорства, гнобительства, націоналістичних змагань. Ідучи за цією ідеєю я рішуче і гостро завше виступав в церковній діяльності проти внесення в церкву нецерковних супротивних Рад-

Владі, впливів, як свідчать про те основні події церковного життя україн[ської] авток[ефальної] православної церкви.

Волод[имир] ЧЕХІВСЬКИЙ

*ГДА СБ України, ф. 6, спр. № 67098-ФП, т. 45, арк. 82–86 зв.
Оригінал. Рукопис олівцем.*

№ 127

Протокол допиту Володимира Чехівського від 4 вересня 1929 р.

1929 р., 4 вересня, я, нижчепідписаний, показав на запитання про націоналістичний протирадянський напрямок в українській автокефальній церкві і громадянстві, та про їх сполучення в СВУ. Національне здорове життя входило у відродження української церкви в законних формах. Державна Радянська Влада не заперечувала національних форм в житті української церкви. Керуючі пригноблені народи і до національного визволення, РадВлада дала всю повноту змоги і українській церкві пройти шлях національного визволення, се б то перейти до вживання рідної мови в богослуженні.

Національне питання зпочатку в українській церкві стояло на правдивому шляху, але далі, уже після 1-го всеукр[аїнського] церковн[ого] собору, що правдиво вирішив національну справу в церкві, націоналістична частина громадянства, що потерпіла поразку на політичному полі, побачивши відроджену українську церкву, пішла до церкви з своїми націоналістичними прагненнями, хоч в відродженні церковному і не брала безпосередньої участі, і внесла в церковне життя націоналістичний напрямок, що намагався використати церкву для національного егоїзму, для підсилення націоналістичної течії в суспільстві. Одже в цьому націоналістичний напрямок переступив церковні межі, ставав на політичний шлях, супротивний радянському, бо завоював собі політичні елементи.

Цей націоналістичний напрямок в церкві сполучився з націоналістичним напрямком серед позацерковного громадянства. Найвиразніше він виявився 1924–26 рр. в Харківській групі ДОЛЕНКА. Формами виявлення його були: вплив на керівні церковні органи в окрузі і на ВПЦР, на підбір духівництва, та на проповідництво. Коли націоналістичний напрям став виявлятися, Органи Державної Влади вжили проти нього засобів застереження й попередження. Та ВПЦР, що вже була під впливом націоналістичного напрямку, стала на лінію клерикалізму, обстоюючи на громадським аналітичним ґрунті, а не на церковнім, невтручання Держави у життя церкви, се б то стала на незаконну лінію, не задовольняючи вимог Держави.